

TOIMINTAMAHDOLLISUUSTEORIA

Yhdysvaltalainen filosofi Martha C. Nussbaum (2011) on kehittänyt monimuotoisen ihmisyyttä kunnioittavan toimintamahdollisuusteorian (capabilities approach). Jari Pirhonen (2012;2013) on ansiokkaasti työstänyt teoriaa suomeksi ja tutkinut oikeudenmukaisuuden toteutumista vanhustenhuollossa:

Pirhonen, J. 2012. Resursseista toimintamahdollisuuksiin. Tutkimus suomalaisen vanhustenhuollon oikeudenmukaisuudesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Pro gradu-tutkielma, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. www.jyu.fi

Pirhonen, J. 2013. Toimintamahdollisuudet vanhojen ihmisten pitkäaikaishoidossa. Martha C. Nussbaumin teoria etnografisen tutkimuksen valossa. Gerontologia 2/2013, 58 – 72.

Ihminen tarvitsee toimintamahdollisuuksia voidakseen elää laadukasta ja elämisen arvoista elämää. Näkemys elämisen arvoisesta elämästä perustuu käsitykseen ihmisarvosta ja arvokkuudesta koko elämänkulun ajan. Kun ihmisen toimijuus ikääntyessä muuttuu, haavoittuvuus ja avuntarve lisääntyvät, onko olemassa toimintamahdollisuuksia, jotka tulee ottaa huomioon vanhustenhuollon suunnittelussa ja toiminnassa?

Ympäristö ehdollistaa ja mahdollistaa ihmisen toimintaa. Toimintamahdollisuudet vastaavat kysymykseen mitä ihminen voi olla ja tehdä. Ne muodostuvat ihmisen ainutlaatuisten ominaisuuksien, elämänhistorian, sosiaalisen yhteisön kulttuurin, poliittisen ja taloudellisen ympäristön vuorovaikutuksessa. Tavat, joilla yhteiskunta vaikuttaa, rajoittaa tai tukee ihmisen toimintamahdollisuuksia, on merkittävää. Aristoteleen mukaan käytännöllisesti harkitseva ihminen soveltaa, täydentää, jäsentää ja muokkaa teoriaa eettisesti yksittäisen tilanteen mukaan. Riittävätkin resurssit huonosti käytettyinä saattavat mennä hukkaan, mutta niukat resurssit oikein käytettyinä voivat muuttua toimintamahdollisuuksiksi. Aito välittäminen ei ole holhoamista vaan hoitoa, kuntoutusta ja hoivaa, joka lisää ihmisen toimintamahdollisuuksia. Yhteiskunnan tehtävä on taata ne resurssit, joita kunkin yksilön toimintamahdollisuuksien toteutuminen vaatii. Samoin yhteiskunnan tulee taata toimintamahdollisuudet myös niille, jotka huolehtivat toisia tarvitsevista. Yhteiskunnassa on tärkeämpää keskittyä ihmisten yksilöllisten toimintamahdollisuuksien tasa-arvoiseen ja monipuoliseen kehittämiseen kuin pelkästään talouskasvun edistämiseen.

Käsityksemme keskeisimmistä inhimillisistä toimintamahdollisuuksista kertoo, mitä pidämme elämisen arvoisena elämänä. Käsitys elämisen arvoisesta elämästä ja toteutuvista toimintamahdollisuuksista vaikuttaa suoraan käsitykseemme oikeudenmukaisesta

yhteiskunnasta. Jotta voimme muodostaa käsityksen oikeudenmukaisesta ja hyvästä vanhustenhuollosta meidän on käytävä keskustelua ikäihmisten kanssa elämisen arvoisen elämän, osallisuuden ja heille keskeisimpien toimintamahdollisuuksien kautta.

Jari Pirhonen (2012; 2013) on suomentanut Nussbaumin (2011, 32-34) jäsenyyksen inhimillisistä toimintamahdollisuuksista seuraavasti:

1.Elämä. Ihmisillä on mahdollisuus elää inhimillisesti normaalimittainen elämä; ilman ennen aikaista kuolemaa, niin kauan kuin elämä tuntuu elämisen arvoiselta.

2.Terveys. Ihmisillä on mahdollisuus hyvään terveyteen, lisääntymiskykyyn, riittävään ravintoon ja asiaankuuluvaan suojaan.

3. Ruumiillinen koskemattomuus. Ihmisillä on aito mahdollisuus liikkumiseen paikasta toiseen; ihmiset ovat turvassa väkivallalta mukaan lukien seksuaalinen väkivalta ja perheväkivalta. Ihmisillä on mahdollisuus toteuttaa seksuaalisuuttaan ja he voivat itse päättää lisääntymiseen kuuluvista asioista.

4.Aistit, mielikuvitus ja ajattelu. Ihmisillä on mahdollisuus käyttää aistejaan, kuvitella, ajatella ja järkeillä. Näiden inhimillisten kykyjen kehittämiseksi ihmisillä on oltava mahdollisuus koulutukseen, joka sisältää ainakin lukutaidon ja matematiikan perushallinnan. Ihmisillä on mahdollisuus harjoittaa mielikuvitustaan ja ajatteluaan haluamallaan tavalla, työssä ja muissa yhteyksissä. Ihmisillä on mahdollisuus ilmaista poliittisia, taiteellisia ja uskonnollisia näkemyksiään. Ihmisillä on mahdollisuus miellyttäviin kokemuksiin ja hyödyttömän kivun välttämiseen.

5.Tunteet. Ihmisillä on mahdollisuus kiintyä itsensä ulkopuolisiin asioihin ja ihmisiin; mahdollisuus rakastaa toisia ihmisiä, surra, ikävöidä, olla kiitollinen ja oikeutetusti vihainen. Lapsen tunnemaailman kehitystä ei saa vääristää peloilla ja huolilla.

6.Itsenäinen päättely. Ihmisillä on mahdollisuus muodostaa käsitys hyvästä ja suunnitella sen pohjalta omaa elämäänsä. (Tämä sisältää uskonnon- ja omantunnonvapauden turvaamisen).

7.Osallisuus. A. Ihmisillä on mahdollisuus elää yhdessä toisten kanssa ja olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä mahdollisuus tuntea empatiaa.

B. Ihmisillä on mahdollisuus elää yhteisössään itseään kunnioittavasti ja ilman nöyryytyksiä. Heillä on mahdollisuus elää samanarvoisina toisten kanssa rodusta, sukupuolesta,

seksuaalisesta suuntautumisesta, etnisistä seikoista, kastista, uskonnosta tai alueellisesta alkuperästä riippumatta.

8. Muut lajit. Ihmisillä on mahdollisuus elää kosketuksissa eläinten, kasvien ja koko muun luonnon kanssa.

9. Leikki. Ihmisillä on mahdollisuus nauraa, leikkiä ja virkistäytyä.

10. Oman ympäristön kontrolli. A. Poliittinen. Ihmisillä on mahdollisuus osallistua omaan elämäänsä liittyvään poliittiseen päätöksentekoon. Tähän kuuluvat sanan- ja yhdistymisvapaus.

B. Materiaalinen. Ihmisillä on yhtäläinen omistusoikeus. Heillä on yhtäläinen mahdollisuus henkisesti palkitsevaan työhön ja kunnioitukselle perustuvaan työyhteisöön.

©Sisko Salo-Chydenius 8.8.2013